

agrarisch natuur- & landschapsbeheer



BOERENNATUUR



TECHNISCHE HANDLEIDING WEIDEVOGELBEHEER

RAPPORT IN OPDRACHT VAN BOERENNATUUR

E.B. Oosterveld



Projectnummer 827CWB.05	Projectleider E.B. Oosterveld	Status eindrapport
Autorisatie Goedgekeurd	Paraaf W. Altenburg	Datum 25 oktober 2007

Oosterveld, E.B. 2007.

Technische handleiding weidevogelbeheer. A&W-rapport
984. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek,
Veenwouden

OPDRACHTGEVER

BoerenNatuur
Postbus 186
9200 AD Drachten

FOTO VOORPLAAT

Goed opletten tijdens het maaien spaart veel kuikenlevens
(Ernst Oosterveld)

UITVOERDER

Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek bv
Postbus 32, 9269 ZR Veenwouden
Telefoon (0511) 47 47 64, Fax (0511) 47 27 40
e-mail: info@altwym.nl
web: www.altwym.nl

DANKWOORD

Een groep van vier melkveehouders gaf commentaar op een eerdere versie van deze handleiding: dhr. H. Agema (Kollumerpomp), dhr. K. Lambalk (Ouderkerk a/d Amstel), dhr. G. van Norel (Gersloot), dhr. P. Willig (Katwoude).

© **ALTENBURG & WYMENGA ECOLOGISCH ONDERZOEK BV**
Overname van gegevens uit dit rapport is toegestaan met bronvermelding.

INHOUD

1. INLEIDING	1
2. MOZAÏEKPLANNING, MAAITRAPPEN, HERGROEI, VOORWEIDEN, MAÏSLAND	3
3. VASTE MEST VOORZIENING	7
4. VLUCHTHEUVELS, ONBEMESTE RANDEN	9
5. MAAIDATUMLAND	11
6. KUIKENBESCHERMING	17
7. PREDATIEBEHEER	21
8. KLEINSCHALIGE INRICHTINGSMAAT-REGELEN	23
9. KLEINSCHALIGE VERHOOGING WATERPEIL	25

1. INLEIDING

In deze handleiding komt de technische kant aan de orde van een de belangrijkste beheers- en inrichtingsmaatregelen in het weidevogelbeheer. Het accent ligt daarbij op de technische uitvoering op het reguliere boerenland, vooral in de bedrijfssituatie van de moderne melkveehouderij. In deze handleiding zijn heel wat ervaringen uit praktijk en onderzoek op de betreffende onderdelen bij elkaar gebracht en op een rijtje gezet. Zodat het moge bijdragen aan effectief weidevogelbeheer.

Gebruiksaanwijzing

De handleiding is bedoeld voor boeren, die zich willen verdiepen in de technische kant van het weidevogelbeheer. De handleiding heeft niet de pretentie volledig te zijn. Her en der zijn boeren, die eigen methoden hebben om weidevogels effectief te beschermen. Niet al deze ervaringen zijn geïnventariseerd. Niettemin is een keur aan kennis en ervaring bij elkaar gebracht. Wij stellen ons voor, dat de handleiding kan fungeren als inspiratiebron of vertrekpunt, enerzijds voor boeren, die serieus met weidevogelbeheer willen beginnen, en anderzijds voor boeren, die zoeken naar mogelijkheden om hun beschermingsactiviteiten te verbeteren. De laatste groep vindt er wellicht ook ideeën in, die ze kunnen aanpassen aan hun eigen omstandigheden voor een maximaal effect. Zo zou de handleiding gebruikt kunnen worden door individuele boeren, maar ook door studiegroepen of bij themabijeenkomsten over weidevogelbeheer.

Deze handleiding is tot stand gekomen in opdracht van de koepel van agrarische natuurverenigingen in Noord-Nederland, BoerenNatuur, en sluit aan bij twee andere handleidingen:

1. Over ecologische normen en vuistregels voor inrichting en beheer: het rapport 'Kwaliteitscriteria voor weidevogelgebieden' (A&W-rapport 412 van Altenburg & Wymenga, Veenwouden),
2. Over organisatie en samenwerking bij een aanpak van het weidevogelbeheer op gebiedsschaal: 'Handleiding gebiedsaanpak weidevogelbeheer' (A&W-rapport 849 van Altenburg & Wymenga, Veenwouden).

Waar nodig, wordt naar deze handleidingen verwezen.

2. MOZAÏEKPLANNING, MAAITRAPPEN, HERGROEI, VOORWEIDEN, MAÏSLAND

Weidevogelzorg begint al bij de planning van het graslandbeheer. Het gaat erom, zo veel mogelijk afwisseling in het graslandgebruik aan te brengen ten gunste van de weidevogels. Belangrijk daarbij zijn vooral gunstige opgroeimogelijkheden voor de kuikens. Met bijvoorbeeld Kievit- en Scholeksterkuikens valt makkelijker rekening te houden dan met Grutto- en Tureluurkuikens. Kievit- en Scholeksterpullen zoeken korte vegetaties op en wijken al snel uit naar gemaaide en beweide percelen. Met name Gruttokuikens zijn kwetsbaar, omdat die afhankelijk zijn van lang gras. Dit geldt in het bijzonder gedurende de eerste twee weken, dat ze nog erg weinig mobiel zijn en bij gevaar wegduiken in het gras. Na de eerste twee weken kruipen ze ook nog het liefst weg, maar zijn ze met gerichte actie beter te verjagen. Het is belangrijk bij het maaien en weiden met name Gruttokuikens mogelijkheden te bieden uit te wijken naar lang gras van tenminste 15-20 cm in de omgeving. Mogelijkheden zijn:

- maaien gespreid in tijd en ruimte. Gespreid in de tijd maaien betekent het aanleggen van maaitrappen. Dat wil zeggen, dat het maailand niet allemaal in één keer wordt gemaaid, maar in fases. Eén maastrap betekent maaien in twee keer, twee maaitrappen betekent maaien in drie keer. Vanuit de weidevogels bezien, is het ook wenselijk de percelen niet in één blok te maaien, maar gespreid in de ruimte, zodat aangrenzend aan een maaiperceel altijd een perceel of vluchtheuvel met lang gras beschikbaar is. Dit kan een ongemaaid perceel zijn (met een niet te zwaar gewas, zodat het nog begaanbaar is voor een Gruttokuiken) of een hergroeid perceel na vroeg maaien of voorweiden.

In de planning kan rekening worden gehouden met maaitrappen door strooitrappen aan te leggen met het kunstmest strooien. Op de latere percelen wordt dan later gestrooid of voor de eerste snee minder en voor de vroege percelen wat eerder of extra. Dit geldt voor omstandigheden met een gelijkmatige bodemvruchtbaarheid (bijvoorbeeld op jonge zeeklei). Als de bodemvruchtbaarheid verschilt, is het niet altijd nodig om strooitrappen aan te leggen. Zo heb je vroege en late percelen, bijvoorbeeld omdat de late percelen een minder goede ontwatering hebben. Dan zijn er van nature groeitrappen. Het is afhankelijk van het weer of de strooitrappen ook doen wat ze moeten doen. Het kan gebeuren dat het weer zo groeizaam is, dat er geen verschil ontstaat tussen het verschillende bemeste land. Desondanks is het voor de weidevogels wenselijk, dat de maaitrappen worden aangelegd met tussenpozen van tenminste een week. Het eerste blok wordt dan extra vroeg gemaaid, het tweede blok op het gewone tijdstip en het derde blok iets grof (met wat meer ruwe celstof, maar nog redelijk 'fris', omdat de groei wat is vertraagd). Door de blokken over elkaar in dezelfde kuil in te kuilen, doet de voederwaarde niet onder voor een snee die in één keer is ingekuuld. Wel is er wat meer risico, dat minder gunstige weersomstandigheden worden getroffen.

Het overstappen door de kuikens gaat soms vanzelf, omdat het maairijpe gewas te dicht en ondoordringbaar wordt voor de kuikens. Maar vaak is het nodig ze actief te verjagen door bijvoorbeeld ritselende plastic zakken te plaatsen en van binnen naar buiten te maaien (zie hoofdstuk 6),



Mozaïekbeheer

- voorweiden. Voorweiden heeft ten doel om tijdens het maaien van de eerste snee weer gras van 15-20 cm beschikbaar te hebben waarin Grutto- en Tureluurkuikens kunnen overstappen. In de kort gegraasde delen kunnen Kievitkuikens terecht. Door het weiden ontstaat ten opzichte van vroeg maaien een meer gevarieerde vegetatie, die beter toegankelijk is voor jonge kuikens dan het eenvormige gras na maaien. Bij voorkeur moet het gras dus niet zo kort worden geweid alsof het gemaaid is. Voor Kievitkuikens is het zinnig extra vroeg voor te weiden (vanaf half april). Dit is ook uit oogpunt van diergezondheid gunstig. Het is belangrijk de voorbeweide percelen zo te kiezen, dat ze dicht in de buurt van (vroeg) maaipercelen liggen, zodat kuikens makkelijk kunnen overstappen. Het is vaak nodig de kuikens actief uit het te maaien perceel te verjagen (zie hoofdstuk 6). Vanuit de kuikens gezien is het wenselijk niet direct na het weiden bij te mesten. Door niet of later te bemesten ontstaat enige groeivertraging, waardoor de eerste weken een meer open vegetatie ontstaat, die beter toegankelijk is voor de kuikens. Een nauwgezette mozaïekplanning is vooral nuttig op plaatsen waar zich concentraties van broedende vogels bevinden,
- vroeg maaien kan ook door in het voorjaar een paar percelen te stalvoeren. Met stalvoeren kunnen de melkkoeien in het vroege voorjaar 's nachts nog op stal blijven en toch veel vers gras opnemen,
- hergroei. Voor hergroei na maaien geldt hetzelfde als bij voorweiden. Hergroeiend grasland na maaien biedt vanaf een lengte van 15-20 cm dekking aan Grutto- en Tureluurkuikens. Vooral in de loop van het seizoen vertonen ze voorkeur voor dit graslandtype. Door extra vroeg te maaien (eind april, vroeg in mei) kan ervoor worden

gezorgd, dat er vanaf half mei, wanneer het laatste blok van de eerste snee wordt gemaaid, weer hergroeid gras van voldoende lengte beschikbaar is. Net als het voorbeweide land dient de ligging van vroeg te maaien percelen goed te worden afgestemd op het overig maailand en de verspreiding van legsels,

- vluchtstroken zo neerleggen, dat ze als verbindingzones fungeren naar percelen met lang gras. Als een vaste plaats wordt gekozen, is het mogelijk door een wat lichtere bemesting in het voorjaar een te zwaar gewas eind mei te voorkomen,
- spreiding van de beweiding. Kieviten en Tureluurs met kuikens en volwassen Gele kwikstaarten hebben voorkeur voor beweid grasland om voedsel te zoeken. Zorg er daarom voor, dat in de kuikenperiode beweid grasland beschikbaar is bij nestconcentraties van deze soorten. Voor Kieviten is de belangrijkste kuikenperiode half april tot juni, voor Tureluurs is dat half mei tot eind juni. Gele kwikstaarten hebben van april tot in juli belang bij beweid land,
- uit onderzoek lijkt het erop, dat hergroei gezien moeten worden als een aanvulling op laat gemaaid land met aangepaste bemesting en niet als volwaardig alternatief. In de eenvormiger vegetatie na hergroei is het risico op predatie groter dan in gevarieerder datumland.

Mozaïekplanning Waterland

In Waterland wordt mozaïekplanning al een aantal jaren toegepast door de Natuurvereniging onder de naam 'Verfijnde mozaïekplanning'. Het principe is simpel: er worden nooit twee naast elkaar gelegen percelen tegelijk gemaaid. En de boeren worden aangemoedigd om percelen voor te weiden of na 1 juni te maaien. Verder is het verplicht op tenminste twee percelen vluchstroken te laten staan. Het geheel wordt 's winters op kaart gezet in een graslandgebruiksplan. Veel van de maaidatumpercelen en vluchtsstroken zijn al onder beheer via de SAN. Daarnaast ontvangt de boer extra vergoeding voor maaitrappen (hoe meer trappen, hoe hoger de vergoeding) en extra vergoeding naarmate hij meer maaidatumland na 1 juni heeft of meer voorweidt. Deze aanpak levert positieve resultaten op. Zo is op bedrijven die meedoen, de beschikbare oppervlakte kuikenland voor Gruttokuikens groter en hebben Grutto's en Tureluurs een grotere jongenproductie dan op bedrijven zonder mozaïekplanning.

Maisland

Op maisland wordt steeds vaker een nagewas (groenbemester) geteeld om uitspoeling van meststoffen tegen te gaan en het organischestofgehalte van de bodem op peil te houden. Op zandgrond is een nagewas zelfs verplicht. Meestal wordt Italiaans raaigras of snijrogge ingezaaid. De ervaring leert, dat dit gewas in het volgende voorjaar soms broedgelegenheid biedt aan soorten als Kievit, Grutto, Tureluur en Gele kwikstaart. Dat hangt af van de gewashoogte en dichtheid aan het begin van het broedseizoen. Voor Grutto en Tureluur, en zeker voor de Kievit, moet het gewas niet te hoog worden. Dit is alleen het geval, wanneer er gedurende de afgelopen winter ganzen of zwanen op gefoerageerd hebben of wanneer het vroeg in het seizoen een keer gemaaid wordt. Een risico blijft de snelle groei, waardoor het legsel misschien verlaten wordt of niet op tijd voor het maaien of ploegen uit is. Maar het is mogelijk te kiezen voor de meest weidevogelvriendelijke variant.



Voorgeweid grasland met gevarieerde structuur

3. VASTE MEST VOORZIENING

Voor het weidevogelbeheer verdient het gebruik van vaste mest de voorkeur. Drijfmest werkt ook goed, maar heeft incidenteel nadelen, zoals soms een tijdelijke afname van regenwormen na toedienen (door de giftige werking van ammoniak en sulfide). In de moderne melkveehouderij is de beschikbaarheid van vaste mest een probleem. In ligboxenstallen wordt het niet meer geproduceerd en de kwaliteit van de nog wel aanwezige vaste mest laat soms te wensen over als er teveel voerresten in zitten. Er zijn verschillende mogelijkheden om aan vaste mest te komen (of alternatieven te maken):

- aanvoeren van hobbyboeren, maneges. Bij veel hobbyboeren gaat het om paardenmest. Van vaste mest van melkvee wordt bij voorkeur een hoeveelheid van 10-20 ton/ha per jaar uitgereden, wat een bemestende waarde heeft van 65-130 kg N/ha. Paardenmest heeft een iets lager stikstofgehalte: 5 kg/ton (in plaats van 7 kg/ton). Met paardenmest wordt de bemestende waarde dus gehaald met 13-26 ton/ha. Of deze optie wat oplevert, is afhankelijk van de aanwezigheid van deze mestproducenten in de omgeving (zie kader). Een risico is de aanvoer van onkruidzaad. Dit risico kan worden geminimaliseerd door de mest goed te laten composteren,
- maaisel uit bermen, reservaten of laat datumland composteren, al of niet gemengd met drijfmest. Compost (zonder drijfmest) vervangt de functie van vaste mest als organischestofvoorziening, maar levert nauwelijks bemestende waarde. Daarom dient aanvullend bemest te worden, bij voorkeur met drijfmest. Misschien kan aanvullende bemesting met kunstmest ook, maar dit werkt licht verzurend. De uitwerking op het bodemleven in combinatie met compost is niet bekend. Een goede composteersinstallatie vereist een aantal voorzieningen (vloeistofdichte ondergrond, vloeistofopvang, omzetinstallatie) en een vergunning, die een investering vergen. Maar er kan ook gebruik gemaakt worden van een bestaande mestplaat. Een simpeler aanpak met tijdelijke opslag (6-9 maanden en per gemeente verschillend), een enkele keer omzetten met een kraan en eventueel enten met een bacteriemengsel, kan ook redelijk werken. Het levert echter niet altijd een optimale kwaliteit,
- compost van extern aanvoeren is ook een optie, als het tegen niet al te hoge kosten kan worden verkregen. Soms zijn er mogelijkheden bij gemeentelijke installaties, die compost hebben van GFT-afval en er moeilijk afzet voor hebben,
- een nieuwe optie is wellicht digistaat, het restproduct van vergisting van biomassa. Afhankelijk van de samenstelling en de prijs kan het ook interessant zijn. Er is nog nauwelijks ervaring mee,
- een potstal bouwen. Dit is de klassieke wijze van vast mest produceren. Het vereist echter een aanpassing van het bedrijfssysteem met consequenties voor arbeid (instrooien, uitmesten), kosten (stro, uitmesten) en diergezondheid (groter risico op uierontsteking). Daar staan positieve effecten op diergezondheid, bodemvruchtbaarheid en weidevogels tegenover,
- beter drijfmest dan geen mest. Wanneer het echt niet lukt aan vaste mest of een alternatief te komen, is het beter om drijfmest te gebruiken dan helemaal geen mest. Drijfmest heeft weliswaar incidenteel een negatief effect op regenwormen (door de

giftige werking van ammoniak en sulfides), maar leidt desondanks tot veel wormen, die een goede voedselsituatie opleveren voor de (volwassen) weidevogels. Het gebruik van alleen kunstmest is twijfelachtig, omdat het een verzurend effect heeft. Een zuurgraad (pH-waarde) beneden 4,5 werkt negatief uit op regenwormen. Daar staat tegenover, dat er extra biomassa (blad en wortels) wordt geproduceerd, dat als voedsel voor regenwormen fungeert,

- samenwerken met terreinbeheerders. Het tekort aan vaste mest is zowel een probleem van de boeren als van de terreinbeheerders. De consequentie is in reservaten nogal eens, dat er helemaal niet meer wordt bemest (zie ook het kader). Met als gevolg verschraving en verzuring, waardoor het bodemleven terugloopt. Het ligt dan voor de hand om gezamenlijk op gebiedsschaal naar oplossingen te zoeken. Zeker wanneer investeringen in installaties of transport nodig zijn, is dit voordelig. Dan kan de schaal worden gezocht, die het meest praktisch (transport) en kosteneffectief is. Bovendien voorkom je concurrentie op de mestmarkt.

Bij het aanvoeren van mest moet met een paar zaken rekening worden gehouden:

- de beschikbare plaatsingsruimte volgens de mestregelgeving. Op regulier boerenland mag met derogatie 250 kg stikstof/ha worden aangewend (zonder derogatie 170 kg N) en 70 kg fosfaat/ha. Voor een weidevogelreservaat gelden deze normen ook. Daar mag volgens de fosfaatnorm maximaal 13 ton vaste (runder)mest/ha worden uitgereden (op basis van 5,3 kg fosfaat/ton). Van paardenmest (met een wat lager fosfaatgehalte van 3 kg fosfaat/ton), mag 23 ton/ha worden uitgereden,
- mogelijkheden voor tijdelijke opslag. Wanneer de opslag tijdelijk is, hoeven geen voorzieningen worden getroffen als een mestplaat en vloeistofopvang. De duur van tijdelijke opslag varieert per gemeente, maar ligt doorgaans rond een maximum van negen maanden

Vaste mest aanvoeren

Het is mogelijk om vaste mest aan te kopen, maar er zijn vaak ook mogelijkheden om er gratis aan te komen. Voorbeelden zijn hobbyboeren of maneges, die al lang blij zijn als ze de mest zonder kosten kwijt kunnen. Afhankelijk van de situatie komen ze het zelf brengen of moet het worden opgehaald. Zo heeft Staatsbosbeheer in het Zuidelijk Westerkwartier van Groningen zelf een mestplaat aangelegd, waar hobbyboeren uit de omgeving hun mest naartoe komen brengen. Met deze mest is het mogelijk jaarlijks ca. 30 ha weidevogelreservaat te bemesten met 10-20 ton/ha. Bij de agrarische natuurvereniging De Eendracht, ook in het Zuidelijk Westerkwartier, is een boer, die mest ophaalt bij een buurman die paarden houdt, en bij een manege in de buurt. Met die mest bemest hij jaarlijks ca. 14 ha weidevogelgrasland met 10-20 ton/ha.

4. VLUCHTHEUVELS, ONBEMESTE RANDEN

Vluchtheuvels

Vluchtheuvels (of vluchtstroken) geven weidevogelkuikens de mogelijkheid te ontvluchten aan de cyclomaaier en onder dekking ander lang gras te bereiken. Afhankelijk van de grootte is een vluchtheuvel ook geschikt om langdurig in te verblijven. Daarvoor lijkt tenminste een derde hectare nodig. Volgens de regels moet een vluchtheuvel tenminste tot 1 juni blijven staan of tenminste twee weken na het maaien van de rest van het perceel. Vluchtheuvels zijn een heel goed middel om flexibel in te spelen op de ligging van nesten. Daar zit doorgaans een redelijk vast patroon in, maar er doen zich even vaak wisselingen voor. Door de ligging van de vluchtheuvels op het moment van maaien te kiezen op de plaats, waar op dat moment nesten liggen of kuikens zitten, wordt een maximaal rendement gehaald. Een nadeel kan zijn, dat het gras eind mei, begin juni dicht en lang wordt en gaat legeren. Dan is het minder geschikt als kuikenland en neemt ook de voederwaarde af. Met dit effect kan rekening worden gehouden door voor de ligging te kiezen voor minder productieve delen van het perceel (een laagte, de rand of langs een greppel, maar natuurlijk nog wel zo dat kuikens hem goed kunnen bereiken. Als het gaat om bescherming van late legsels, dan is deze keuze er niet). Op percelen die jaar in jaar uit bezet zijn met nesten, kan bij de bemesting al rekening worden gehouden met de ligging van de vluchtheuvel door daar wat minder te bemesten.

Voor de vluchtfunctie moeten de stroken tenminste 3-4 meter breed zijn en moeten ze op het vlakke deel van het perceel liggen. In taluds worden ze minder door kuikens gebruikt. De effectiviteit wordt sterk vergroot, wanneer vluchtstroken aan weerszijden van greppels of sloten worden gelegd. Greppels bieden extra dekking en foerageermogelijkheden voor kuikens en sloten vormen geen barrière, omdat kuikens heel goed kunnen zwemmen. De ruigere, natte en slikkige oeverzone biedt ook extra dekking en foerageermogelijkheden (vooral voor Tureluurs met hun kuikens en voor Kievitkuikens).

Onbemeste weidevogelranden

Onbemeste randen (of botanische randen, wanneer er een botanisch pakket voor bonte weiderand of bonte hooirand op ligt) kunnen ook fungeren als vluchtstrook. Zeker als er al enige jaren verschaald is, ontstaat een ijlere vegetatie, die optimaal geschikt is voor Grutto- en Tureluurkuikens. Hoewel het niet in de voorwaarden voor het botanisch pakket staat, is het effect natuurlijk het grootst, als de rand niet meegemaaid wordt met de eerste snee, maar blijft staan tot de tweede snee. Zeker op zandgrond, maar ook na twee à drie jaar verschralen op veen en klei, is dit vaak goed mogelijk zonder dat een te zwaar gewas ontstaat. Als er wel een zwaar gewas staat, heeft het weinig zin de rand te laten staan. Voor de onbemeste randen geldt ook, dat ze tenminste 3-4 meter breed moeten zijn om effectief te zijn, en dat ze niet in schuine taluds moeten liggen. Ook van de onbemeste randen wordt het rendement aanzienlijk vergroot, als ze aan weerszijden van sloten worden aangelegd vanwege de extra dekking en foerageermogelijkheden in de slootkant (zie kader).

Onbemeste weidevogelranden op Skalsumer Agema

Hessel Agema uit Kollumerpomp (Frl) is een fanatieke weidevogelbeschermer. En daarnaast is hij topmelker. Meerdere malen kwam Agema in de topvijf van meest economische melkveebedrijven van Nederland. Agema zijn koeien geven gemiddeld 12.000 kg melk per lactatie. Deze productie halen ze op een rantsoen met twee kg natuurgras per dag. Het natuurgras wint Agema onder andere uit 19 km onbemeste graslandranden, die hij op zijn 90 ha grote bedrijf op kleigrond heeft liggen (235 m per ha). Hij maait de randen pas mee met de tweede snee in de loop van juni. De productie in de randen is inmiddels zo afgenomen, dat ze eind mei/begin juni een mooi open en kruidenrijke vegetatie hebben, die heel geschikt is voor Grutto- en Tureluurkuikens. De randen hebben ertoe bijgedragen, dat de Gruttostand de laatste jaren is gegroeid tot zo'n 25 broedparen per 100 ha. Ook broeden er veel Tureluurs, Slobeenden en jaarlijks Zomertalingen.



Onbemeste weidevogelrand op Skalsumer Agema

5. MAAIDATUMLAND

Maaidatumland is grasland, dat in juni wordt gemaaid onder een beheerscontract met een rustperiode. Er zijn verschillende maaidatum: 1, 8, 15 en 22 juni. Dit type land wordt ook kortweg 'juniland' of 'datumland' genoemd. In feite kan beheer van voorweiden tot begin mei (1 of 8 mei), gevolgd door een rustperiode (tot 15 of 22 juni) ook tot deze categorie worden gerekend.

Functie

Maaidatumland is heel belangrijk binnen het mozaïekbeheer voor kritische soorten als Grutto en Tureluur en zeer kritische soorten als Slobeend, Zomertaling en Watersnip. Voor deze soorten is de reguliere maaidatum van de eerste snee tegenwoordig te vroeg. Begin mei komen bijvoorbeeld de eerste Grutto's en Tureluurs pas uit het ei en zitten de meeste Slobeenden, Zomertalingen en Watersnippen nog te broeden. Door de rustperiode hebben deze soorten in het juniland ongestoord de tijd om hun eieren uit te broeden en hun kuikens groot te brengen of, bij de maaidatum voorin juni, zo groot dat ze aan de cyclomaaier kunnen ontsnappen. Of het echter deze functie optimaal kan vervullen, is afhankelijk van de manier waarop het wordt beheerd.

Welke functies zijn het precies en om welk aspect gaat het dan? Het betreft:

- rust om te broeden. Het enige, dat voor deze functie belangrijk is, is dat het gewas niet zo dicht wordt dat het nest na dauw of regen onvoldoende opdroogt. Er zijn aanwijzingen dat eieren die te vochtig blijven, een kleinere kans hebben om uit te komen,
- dekking voor kuikens tegen predatoren. Voor deze functie is belangrijk, dat het gewas goed toegankelijk is voor kuikens, zodat ze goed weg kunnen duiken. Daarvoor is een gevarieerde vegetatiestructuur ideaal, van laag en hoog, en dicht en open,
- voedselgebied voor Grutto- en Tureluurkuikens. Ook voor deze functie moet het gewas goed toegankelijk zijn, dus niet te dicht en te hoog. Verder moet het insectenrijk zijn, omdat de kuikens de eerste vier weken louter leven van insecten die op de planten en op de bodem zitten. Kruidenrijk grasland bevat doorgaans grotere insectensoorten dan eenvormig productiegasland, waardoor Gruttokuikens 25% minder tijd nodig hebben om aan hun dagelijkse portie voedsel te komen. In productiegasland zitten in principe wel genoeg insecten, maar doordat die gemiddeld kleiner zijn, kost het een Gruttokuiken meer tijd om voldoende binnen te krijgen. En met name de eerste tien dagen hebben ze maar beperkt tijd voor voedselzoeken, omdat ze hun eigen lichaamstemperatuur nog niet kunnen regelen en steeds moeten opwarmen onder de vleugels van de ouders. Naarmate het kouder is, hebben ze minder tijd om voedsel te zoeken. En omdat ze in kruidenrijk grasland efficiënter kunnen foerageren, hebben ze er een grotere overlevingskans. De voorkeur voor kruidenrijk grasland is 4 à 5 keer groter dan die voor ongemaaid gras zonder kruiden,
- Ook voor Tureluurkuikens is maaidatumland belangrijk, waarbij ze veel de slootkanten en greppels opzoeken om in slikranden te foerageren.

Uit de omschrijvingen wordt duidelijk dat het ideale maaidatumland een ijle, gevarieerde en kruidenrijke grasvegetatie heeft.

Beheer

Een ijle, gevarieerde en kruidenrijke vegetatie krijg je door een lichte bemesting van maximaal ca. 100 kg stikstof per ha per jaar, bij voorkeur uit vaste mest. Zo'n gewas zal er niet van de ene dag op de andere staan. Uitgaande van een regulier bemestingsniveau zijn enkele jaren nodig om de productie zo ver te verlagen, dat de bezetting met hoogproductieve grassen (Engels raaigras, Veldbeemdgras, Timoteegras, Beemdlangbloem) voldoende ver is afgenomen ten gunste van ijlere en laagblijvende grassoorten (Kropaar, Reukgras) en kruiden (Scherpe boterbloem, Veldzuring, Pinksterbloem).



Bloemrijk maaidatumland

Bemesting

Voor de bemesting verdient vaste mest de voorkeur, maar drijfmest is beter dan geen mest of alleen kunstmest. Ten opzichte van vaste mest heeft drijfmest het risico dat het gebruik de hoeveelheid regenwormen doet afnemen, ongeacht de wijze van toedienen (sleepvoetenmachine of zodebemesting). Als vaste mest niet beschikbaar is, verdient drijfmest echter de voorkeur boven geen bemesting of alleen kunstmest, omdat de schadelijke effecten op de regenwormen niet altijd optreden (bijvoorbeeld afhankelijk van de weersomstandigheden). En dan is de bemestende werking en de voorziening van verse organische stof belangrijker dan het eventueel schadelijke effect op regenwormen.

Erg belangrijk is de eerste jaren en voor de eerste snee niet te veel te bemesten. Op grasland, waarop voor het eerst een maaidatumcontract ligt, komen door nawerking van de voorgaande

bemesting nog zoveel voedingsstoffen vrij, dat het gras nog flink groeit. Over het algemeen is het aan te bevelen, de eerste 3 à 4 jaar helemaal niet te bemesten. Wanneer na verloop van tijd de productie is afgenomen, kan een nieuw bemestingsregime worden ingesteld. Voor de eerste snee verdient een lichte bemesting met 10-20 ton vaste (runder)mest de voorkeur. Deze mest heeft een bemestende waarde van zo'n 65-130 kg N. Als er geen vaste mest beschikbaar is, kan ook 10-20 m³ rundveedrijfmest/ha worden gegeven. Om de productie enigszins op peil te houden, kan voor de tweede snee nog wat worden bemest, bijvoorbeeld 15 m³ drijfmest en 45 kg zuivere stikstof per ha.

Het voordeel van vaste mest is (vanuit de weidevogels gezien), dat de meststoffen langzamer vrij komen en daardoor de grasgroei trager op gang komt. Het mooiste is strorijke vast mest in het vroege voorjaar uit te rijden. Kieviten maken, als eerste broeders van het seizoen, graag gebruik van het stro om hun nest van te maken. Vervolgens vestigen Grutto's en Tureluurs zich graag in de buurt om van elkaars nabijheid te profiteren in de afweer van predatoren. Zo is het soms mogelijk de vestiging van de vogels te sturen naar de maaidatumpercelen!

Als de eerste jaren en voor de eerste snee te veel wordt bemest, is het resultaat niet optimaal. Met name bij maaidatum van 8 juni en later groeit dan het gras te lang uit, wordt het te dicht en gaat plat liggen (legeren). Bovendien verouderd het gewas snel en komen er minder insecten in voor. Hierdoor wordt het ontoegankelijk voor kuikens en vinden ze er onvoldoende voedsel. De kuikens verlaten dergelijke percelen en wanneer de wijde omgeving dan is gemaaid, lopen ze risico om gepredeerd te worden en/of ze vinden onvoldoende voedsel. Maar de sterke groei is ook niet gunstig voor de boer. De voederwaarde van het gras neemt sterk af bij veroudering. Als de groei wat wordt getemperd, is het gewas op de maaidatum 'frisser' en heeft het een hogere voedingswaarde.

Naweiden

Het is ook belangrijk, dat het gras kort de winter ingaat. Daarvoor kan het beste naweide worden toegepast.

Het optimale 'kuikenland' van Peter Willig

Peter Willig is melkveehouder in het Noordhollandse Katwoude in de polder 'Zeevang'. De bodem bestaat uit klei-op-veen en het land heeft een drooglegging van 40-60 cm beneden maaiveld. Peter doet al jaren aan mozaïekplanning in samenwerking met de agrarische natuurvereniging Waterland en heeft enkele hectares 15 juni-land. Op dit land is al in geen tien jaar meer mest gekomen. Hierdoor is het grassenbestand zeer 'schraal' met veel kruiden en Reukgras en heeft de vegetatie een open structuur. Het lage bemestingsniveau maakt, dat er veel insecten voorkomen met een grootte van tenminste 4 mm, waarop Gruttokuikens optimaal kunnen groeien. Omdat de structuur open is, kunnen de pullen zich er bovendien goed door verplaatsen om de insecten te vangen. Dit is het optimale 'kuikenland'.

Dit is de optimale situatie. In de praktijk maken Gruttokuikens ook gebruik van meer productief, kruidenarm grasland, als het maar voldoende lengte heeft. In een goed ruimtelijk mozaïek met tijdsge overstapmogelijkheden naar ander lang gras heeft dergelijk grasland ook een functie als kuikenland.



Structuurrijk, maar bloemarm maaidatumland

Inpasbaarheid

Het laat gemaaid gras kan op een modern melkveebedrijf een aantal functies vervullen:

- voer voor droogstaande koeien en jongvee. Deze dieren moeten geen eiwitrijk rantsoen hebben, maar juist structuurrijk voer met een beperkte voedingswaarde. Daar blijven ze het beste bij in conditie,
- als structuur in een eiwitrijk rantsoen van melkvee. De diergezondheid en de verteringsefficiëntie is gebaat bij een goede penswerking. Deze wordt gestimuleerd met ruwvezel (structuur), dat veel aanwezig is in laat gemaaid gras (zie het kader bij Vluchtheuvels),
- als strooisel, bijvoorbeeld in een hellingstal. Het materiaal moet voldoende grof zijn om vocht op te nemen. Uit onderzoek op proefboerderij Aver Heino blijkt het dan prima te voldoen en een goed alternatief te zijn voor tarwestro.

De hoeveelheid die inpasbaar is, is een punt van discussie. Uit onderzoek blijkt dat de oppervlakte laat maaien voor weidevogels steeds belangrijker wordt. Maar om efficiënt melk te produceren kan de huidige melkveestapel (melkkoeien en jongvee) maar een beperkte hoeveelheid laat gemaaid gras gebruiken. In de praktijk ligt de grens op de meeste melkveebedrijven op 10-20 % van de bedrijfsoppervlakte. Over dit percentage is echter wel discussie mogelijk. Zo berekenen onderzoekers van Wageningen Universiteit met een

economisch bedrijfsmodel een inpasbaarheid van 30-40%, waarbij de beschikbare vergoedingen de opbrengstderving nog compenseert.

Een radicale oplossing is het aanpassen van de complete bedrijfsopzet, met bijvoorbeeld een ander type koeien. Zo zijn er boeren, die kiezen voor een soberder ras melkkoe, die efficiënter dan Holsteinkoeien, groeien op gras met een lagere voedingswaarde. Voorbeelden zijn Lakenvelders en Fleckvieh. De aanpassing kan nog verder gaan, met bijvoorbeeld een vaste meststelsel in een grup- of potstal. Op deze manier verandert het karakter van melkproductie naar meer natuurbeheer. Allerlei tussenvormen zijn daarbij denkbaar (zie kader)

Mobiele melkrobot

Harm Ziel uit Ens in de Noordoost Polder heeft als ideaal, dat hij zijn vee kan laten weiden in een landschapspark rond het oude eiland Schokland. Omdat het natuurgrasland betreft, wordt maar heel beperkt bemest en is de veedichtheid laag. Omdat hij de grond voordelig kan huren, kan hij ondanks de lagere productie toch een redelijk economisch resultaat halen. Omdat het vee over een grote oppervlakte weidt, is het dagelijks melken in een melkstal een knelpunt. Een mobiele melkrobot, die in het land kan worden gereden, zou een uitkomst zijn. Dit is wel een radicale aanpassing van de bedrijfsopzet aan de mogelijkheden van natuurbeheer. De plannen rond Schokland komen nog niet hard van de grond en Harm is ook verder op zoek naar mogelijkheden om melk uit natuur te produceren.

Bron: Veldpost

6. KUIKENBESCHERMING

Uit onderzoek is gebleken, dat nestbescherming alléén niet genoeg is. Zonder aanvullende bescherming van de kuikens is er onvoldoende broedsucces om de populaties in stand te houden. In het moderne agrarische landschap is het grootste knelpunt voor de weidevogels de overleving van de kuikens. Er zijn verschillende manieren om kuikens te beschermen.

Kuikenland

De centrale rol van kuikenoverleving is de reden, dat in het mozaïekbeheer het begrip 'kuikenland' centraal staat. Kuikenland is grasland, waarin met name Gruttokuikens dekking en voedsel vinden om vliegvlug te worden. De nadruk ligt op Gruttokuikens, omdat Nederland in internationaal verband erg belangrijk is voor de Grutto en het kuikenland ook voor andere weidevogelsoorten een nuttige rol speelt. Kuikenland is grasland met een lengte van tenminste 18 cm in de periode van begin mei tot eind juni. In deze periode zijn er de meeste Grutto- (en Tureluur-) kuikens en vanaf 18 cm is het gras lang genoeg om dekking en insecten te vinden. Er zijn verschillende manieren om kuikenland te creëren:

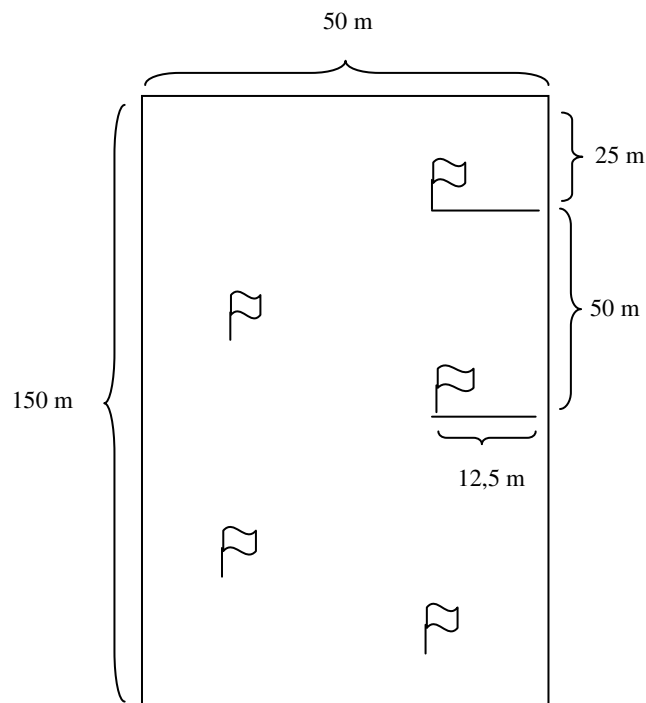
- met maaidatumland. Zie het vorige hoofdstuk voor de wijze waarop dat het beste kan worden beheerd,
- met hergroei na maaien begin mei of tot begin mei voor te weiden,
- met vluchtstroken. Zeker wanneer die tot in juni blijven staan en niet te dicht en te zwaar worden, kunnen ze fungeren als kuikenland,
- door stalvoeren. Hierbij is het ook belangrijk goed uit te kijken naar wegvluchtende of zich drukkende kuikens,
- met randenbeheer (onbemeste randen, zie hoofdstuk 6),
- met een aangepast grasmengsel. De ervaring is, dat een grasmengsel 'hooitype' (met Engels raaigras, Timoteegras, Veldbeemdgras) vaak leidt tot een hoog en dicht gewas, dat in de loop van mei ontoegankelijk wordt voor pullen. Een alternatief is het mengsel 'weidetype', dat bestaat uit langzamer groeiende en later in de bloei komende grassoorten, eventueel aangevuld met kruiden. Hierdoor ontstaat een opener gewas in de kuikenperiode, dat, door de tragere groei, minder snel plat gaat liggen en langer een redelijke voederwaarde houdt. Hierdoor is het beter geschikt als kuikenland en resteert een beter product. Nader onderzoek is nodig naar de beste samenstelling, het beheer, de ecologische effectiviteit en de landbouwkundige gebruikswaarde,
- creëren van een opener zode, bijvoorbeeld door te weiden (vooral met paarden) of te stalvoeren. Hierdoor wordt het gewas opener en beter begaanbaar voor pullen. En door bij een hoog slooppeil vee in de kant te laten lopen ontstaan kuilen, die bijvoorbeeld door Kuifeenden dankbaar worden benut als nestplaats. Het is natuurlijk niet de bedoeling hele percelen te laten vertrappen, maar met een gerichte en gedoseerde aanpak kan een bijdrage aan een goed kuikenbiotop worden geleverd (bijvoorbeeld bepaalde percelen

wel, andere niet; jongvee wel, melkvee niet; paarden tijdelijk, alleen kort voor het broedseizoen).

Ook in A&W-rapport 412 'Kwaliteitscriteria van weidevogelgebieden' worden deze punten nader besproken.

Ritselende plastic zakken

Als het maaien niet kan wachten, is het effectief stokken met plastic zakken in het te maaien perceel te zetten. Door het geritsel trekken de Gruttogezinnen weg uit het perceel, mits dit niet te lang of te kort van tevoren gebeurt. Ongeveer 24 uur van tevoren geeft het beste resultaat. De onderlinge afstand van de stokken moet ongeveer 50 m zijn (figuur 1). Denk bij het plaatsen om nog eventueel aanwezige nesten! Het is natuurlijk belangrijk, dat de gezinnen uitwijkmogelijkheden hebben naar percelen met lang gras aangrenzend aan het te maaien perceel. Probeer met de plaatsing van de stokken de vogels in de gewenste richting te krijgen.



Figuur 1.

Schema voor het plaatsen van stokken met plastic zakken. Bron: het rapport Bescherming van weidevogels van SOVON Vogelonderzoek Nederland (2004).

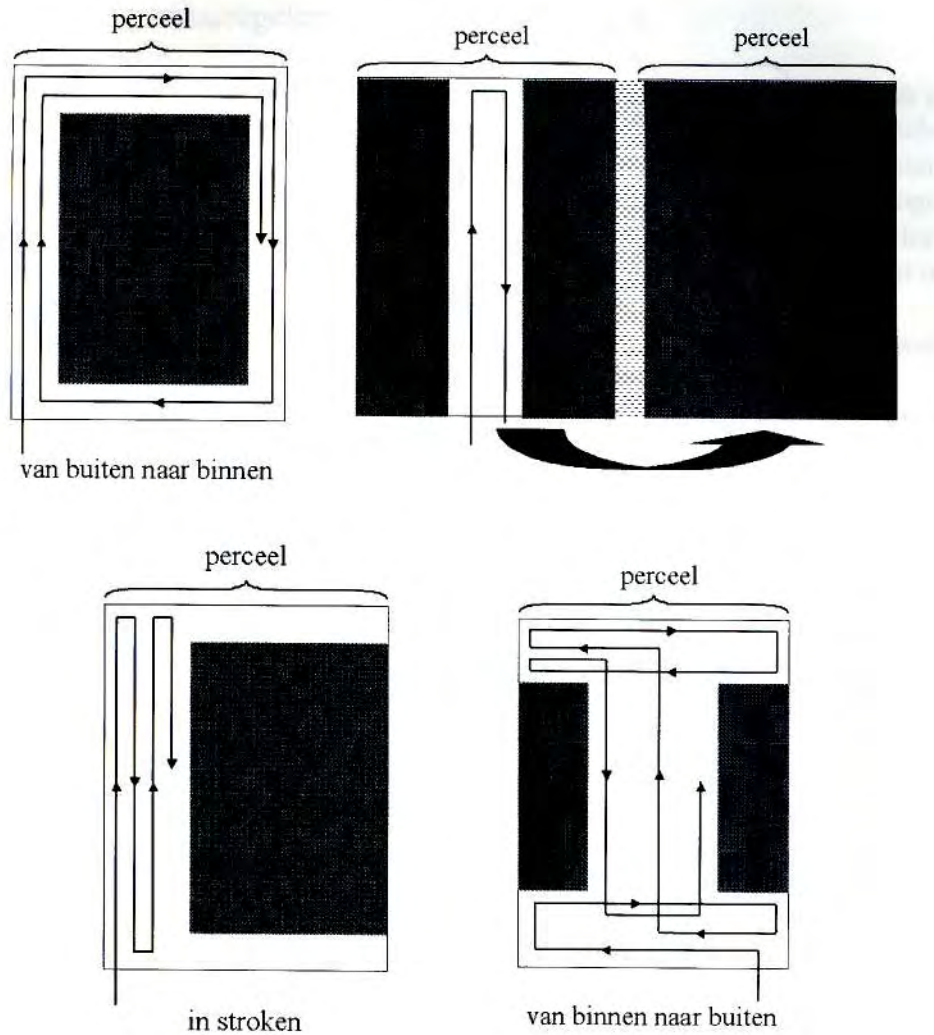
Aangepast maaien

Ook met maaien kan rekening worden gehouden met weidevogelkuikens:

- door langzaam rijden, goed uitkijken en waargenomen kuikens over de sloot zetten, eventueel door een vrijwilliger die meerijdt op de trekker (actieve bescherming). Dit kan zo'n 40% van de kuikens redden,
- van binnen naar buiten maaien, bijvoorbeeld eerst de kopakkers maaien en dan vanuit het midden naar de zijkanten (figuur 2). Op deze manier worden de kuikens naar de

zijdkanten gedreven, waar ze zich in veiligheid kunnen brengen in de slootkant of in het aangrenzende perceel,

- maaien met onderbreking, bijvoorbeeld een aantal stroken in het midden uitmaaien en dan eerst verder gaan met een ander perceel en na een tijdje (meer dan een uur) de rest maaien. De gedachte is, dat gezinnen met kuikens door de onrust van de eerste keer maaien (en eventueel van het vervolgens maaien van een eengrenzend perceel) uit het perceel wegluchten,



Figuur 2.

Schema van de verschillende maaimethoden. Linksboven de meest gebruikelijke vorm: van buiten naar binnen maaien. Rechtsboven een voorbeeld van maaien met een onderbreking, waarbij eerst een aantal centrale stroken wordt gemaaid met vervolgens een onderbreking. In dit voorbeeld wordt dan een aangrenzend perceel gemaaid. Linksonder staat een voorbeeld van één kant op maaien: in parallelle stroken van links naar rechts. Rechtsonder staat van binnen naar buiten maaien, waarbij eerst de kopkokers worden gemaaid. De pijlen geven de rijrichting van de trekker en het donkere deel van het perceel is steeds nog niet gemaaid. Bron: het rapport Bescherming van weidevogels van SOVON Vogelonderzoek Nederland (2004).

- één kant op maaien, bijvoorbeeld van links naar rechts. Ook op deze manier kunnen de kuikens aan de 'veilige' kant van het perceel wegvluchten in de slootkant of in het aangrenzende perceel.

Er zijn weinig onderzoeksgegevens van de effectiviteit van de verschillende vormen van aangepast maaien voor kuikenoverleving. Voor zover ze beschikbaar zijn, lijkt er meer effect van actieve bescherming door de trekkerchauffeur en/of meerijsende vrijwilliger, dan van de manier van maaien. In onderzoek van SOVON was er een overleving van Gruttogezinnen van 88% bij actieve bescherming en van 68% zonder bescherming, ongeacht de manier van maaien.

Machinegebruik

De werkbreedte van de machines en de rijsnelheid bepalen de tijd, die de chauffeur heeft om op pullen te letten. Om voldoende overzicht te hebben voor en naast de trekker is een werkbreedte van 3 à 4 meter maximaal, bij een matige rijsnelheid. Het moge duidelijk zijn, dat 's nachts maaien uit den boze is. Dan zijn weidevogelkuikens niet actief en zitten ze weggekropen in de vegetatie. Dan hebben ze geen schijn van kans om aan een cyclomaaier te ontsnappen. Als het maaien wordt uitbesteed aan de loonwerker, is het belangrijk deze goed te instrueren. Daarbij kan er groot verschil zijn tussen trekkerchauffeurs. Wellicht is het mogelijk een chauffeur te krijgen, die oog (en hart) heeft voor weidevogels.



Opletten tijdens het maaien kan veel kuikenlevens sparen

7. PREDATIEBEHEER

Predatie is een heikel punt in het weidevogelbeheer. De meningen erover lopen flink uiteen. Hoeveel predatie is er en hoe ernstig is dat? Is predatie echt toegenomen de laatste jaren? Hoort het niet gewoon bij de natuur? Als je er iets aan wilt doen, zijn er dan alternatieven voor afschot?

Het zelf ervaren van predatie van veel legsels is niet bevorderlijk voor de motivatie. Daarom is het belangrijk er in een gebiedsgewijze samenwerking aandacht aan te besteden. Uit het landelijk predatieonderzoek door SOVON, Alterra en Landschapsbeheer Nederland kwam naar voren, dat predatie een sterke invloed kan uitoefenen op het broedsucces, maar dat dat van plek tot plek en van jaar tot jaar sterk kan verschillen. Als er veel predatie is, neemt bovendien het risico dat een nest wordt gepredeerd, met 10% toe bij ieder nestbezoek. Het bleek ook, dat er veel verschillende predatoren in het spel zijn. Of predatie een probleem is kan dus lokaal verschillen en als je er iets aan zou willen doen, moet je weten om welke predatoren het gaat. Gebiedsgericht maatwerk is dan de boodschap (zie kader).

Om met elkaar tot overeenstemming te komen, kan het beste een planmatige aanpak worden gevolgd. Die kan er als volgt uitzien:

1. zorgvuldig te werk gaan in het veld. Beperk bezoeken zo veel mogelijk om zo min mogelijk sporen te trekken. Een frequentie van eens per week is in principe voldoende, behalve vlak voor het maaien van de eerste snee. Dan groeit het gras snel en komt het erop aan. Gebruik geen al te opvallende merkstokken,
2. verzamel betrouwbare gegevens. Houd daarvoor zorgvuldig de nest- en datumgegevens bij in het veldboekje. En verzamel zo mogelijk informatie over kuikenoverleving door het tellen van alarmerende ouderparen met jongen later in het seizoen (zogenaamde alarmtellingen). Probeer ook informatie te verzamelen over het voorkomen van predatoren in het gebied. Dan weet je waar je over praat,
3. gezamenlijk overleg voeren en een besluit nemen. Een goed besluit vereist een breed draagvlak. Overleg met alle betrokken partijen over de natuur die in het gebied thuishoort en in welke verhoudingen,
4. handelen. Mocht u besluiten tot handelen, dan zijn er een aantal mogelijkheden:
 - aanpassen van de beschermingsactiviteiten. Bijvoorbeeld alleen nesten zoeken als bekend is, dat ze binnenkort aan een bewerking bloot zullen staan,
 - uitvoeren van landschappelijke aanpassingen met het doel de openheid te vergroten (beplanting kort houden of verwijderen), schuilplaatsen van mogelijke predatoren te verwijderen (houtstapels, rietbulten, puinhopen) en de bereikbaarheid te verminderen (waar mogelijk slootovergangen verwijderen),
 - nestconcentraties uitrasteren. Dit lukt alleen als nestconcentraties niet te groot zijn. Er zijn wat positieve ervaringen mee opgedaan in Waterland en Zuidwest-Fryslân,
 - toepassen van afschrikkende geurstoffen. Hiermee zijn positieve ervaringen opgedaan in Lutjegast/Doezum,

- bestrijden van predatoren. Volgens de Flora- en faunawet is alleen het bejagen van Zwarte kraai en Vos vrij toegestaan. Voor de rest zijn er geen wettelijke mogelijkheden predatoren te beheren.
5. evalueren en bijstellen. Zorg dat van tevoren duidelijk is, wat u wilt bereiken. Probeer dan door tellingen vast te stellen of het doel wordt bereikt. Bediscussieer de resultaten en stel eventueel het beleid bij.

Dit stappenplan komt uit de brochure 'Weidevogels en predatie' van Landschapsbeheer Nederland. Hierin is nog meer informatie te vinden rond dit thema.

Predatiebeheer in Lutjegast/Doezum

Na het aanvankelijk succesvolle mozaïekbeheer door de agrarische natuurvereniging De Eendracht in Lutjegast/Doezum constateerde men in 2002 en 2003 een sterke toename van de predatie op de legsels. Dezelfde ervaring hadden de beheerders van Staatsbosbeheer in naburige reservaten. Uit telgegevens bleek een toename van de legselpredatie van ca. 10% tot 50-60%. In een aantal polders daalde het aantal weidevogels scherp. Na overleg besloten De Eendracht en Staatsbosbeheer samen met de vrijwilligersorganisatie IVN en de Wildbeheereenheid met predatiebeheer aan de slag te gaan. Op grond van duidelijke telgegevens gaf de Provincie voor een aantal jaren een ontheffing van de Flora- en faunawet voor het bejagen (beheren) van Zwarte kraaien en Vossen. Daarnaast wordt werk gemaakt van het herstellen van openheid van het landschap (op boerenland en in de reservaten), worden afschrikkende geurstoffen gebruikt bij nesten en probeert men met voorlichting boeren, burgers en buitenlui te bewegen hun honden en katten gedurende het broedseizoen 's nachts binnen te houden. De inspanningen lijken vruchten af te werpen. De legselpredatie is sindsdien beperkt tot ca. 24% en na een dieptepunt in 2004 zit er weer herstel in de aantallen weidevogels.

8. KLEINSCHALIGE INRICHTINGSMAAT- REGELEN

Bij kleinschalige inrichtingsmaatregelen valt te denken aan:

- afvlakken van sloottaluds. Weidevogelkuikens kunnen uitstekend zwemmen. Het komt echter nog wel eens voor, dat ze bij het oversteken van een sloot niet bij de oever op kunnen komen, omdat die te steil is. Dan verdrinken ze. Een oplossing is het afvlakken van het talud, zodat de kuikens er bij op kunnen klauteren. Bijkomend resultaat is, dat de oppervlakte slikkige oever wordt vergroot en er meer ruimte ontstaat voor waterberging. Slikkige oevers zijn een aantrekkelijk foerageergebied voor steltlopers, in het bijzonder Tureluurs met jongen. Voor het afvlakken moet de ruimte zijn, omdat de perceelsrand als het ware wat naar binnen wordt gelegd. Als er direct een pad langs loopt, wordt het moeilijk. Als er meer ruimte is, is het minder een probleem, omdat de rand veelal wat minder productief is. Op jonge zeeklei met een slootpeil van 60-70 cm beneden maaiveld valt te denken aan een taludhelling van 1:5. De insteek van de sloot komt dan 3 à 4 meter het land in. Het talud kan worden ingezaaid met bijvoorbeeld een langzaam groeiend grasmengsel 'weidetype', waardoor het geschikt is als kuikenland. Op veengrond met een peil van 40 cm beneden maaiveld valt te denken aan een talud van 1:1,5. Dan is de oppervlakte slikkige oever minder en ligt het doel vooral bij het creëren van voldoende uitstapmogelijkheden voor de pullen. Er is momenteel geen vergoedingsregeling voor. In gebieden met een hoog slootpeil (bijvoorbeeld Waterland 40-60 cm beneden maaiveld) ontstaat met beweiding door het uittrappen vanzelf een flauw talud,
- verbreden van greppels. Ook dit is een effectieve manier om de oppervlakte slikkige plaatsen te vergroten. Dergelijke greppels bieden niet alleen goede foerageeromstandigheden, maar ook de mogelijkheid om weg te duiken bij maaien,
- lokaal plasdras creëren. Plasdras kan op verschillende manieren worden gemaakt.
 - door de kopakkerbuizen in het vroege voorjaar dicht te zetten. Dan treedt de greppel buiten zijn oevers en wordt de winterneerslag een tijdje opgezameld. Afhankelijk van de neerslag zou je half februari kunnen beginnen met dichtzetten,
 - een nadeel van dichtzetten van greppels is, dat je afhankelijk bent van neerslag. Als er niet voldoende regen valt, valt de greppel gauw droog en neemt de functie voor weidevogels snel af. Om de functie te behouden dient water op te worden gepompt. Om te voldoen aan de plasdraspakketten in de SAN moet er tussen 15 februari en 15 april of 15 mei op een oppervlakte van 10 are tot 1 ha tussen 5 en 20 cm water staan. Om aan deze voorwaarde te voldoen is het soms nodig een dijkje rondom het perceel aan te leggen. Deze wijze van plasdras creëren is tijdelijk en heeft niet (of minder) als nadeel, dat het ganzen en zwanen aantrekt, die de weidevogels verstoren of schade op het boerenland in de omgeving aanrichten. Het biedt ook de mogelijkheid plasdras te creëren aan het eind van het broedseizoen (juni, juli), wanneer het aantrekkelijk is voor pas uitgevlogen of ruiende weidevogels,
 - permanente plasdras. Permanente plasdras vervult een bredere functie voor meer soorten (water)vogels dan alleen weidevogels. Soms zijn er provinciale middelen voor

landschapsinrichting beschikbaar. Onderhoud is eventueel uit te besteden aan Landschapsbeheer.

Het landje van Geysel

Een succesvolle maatregel met het inrichten van plasdras is het zogenaamde landje van Geysel bij Amstelveen. Dit is een oppervlakte van 9 ha grasland, waarop plasdras is gecreëerd temidden van autowegen in een hoek van het weidevogelpolder Ronde Hoep. De vergoeding komt uit de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer. Jaarlijks zitten er in het vroege voorjaar talloze doortrekkende steltlopers, eenden en reigers, waaronder duizenden Grutto's, die van daaruit geleidelijk de omringende graslanden bevolken om te broeden.



Permanente plasdras in een weidevogelgebied trekt veel vogels

9. KLEINSCHALIGE VERHOOGING WATERPEIL

Een hoog waterpeil binnen een weidevogelgebied heeft meerwaarde.

- er kunnen zich zeer kritische soorten vestigen, zoals Slobeend, Zomertaling en Watersnip. Deze soorten stellen als eis een slootpeil in het vroege voorjaar tussen 0 en 40 cm beneden maaiveld, dat in de loop van mei en juni niet verder wegzakt dan 50-60 cm beneden maaiveld,
- het houdt de bovenste bodemlagen in de loop van het voorjaar vochtig, waardoor regenwormen boven in de bodem blijven en daardoor beschikbaar blijven voor steltlopersnavels,
- het vertraagt de grasgroei, doordat de bodem langzamer opwarmt en het de stikstofvoorziening beperkt. De beperktere stikstofvoorziening leidt ook tot een diversere soortensamenstelling van het grasland, wat leidt tot een gevarieerder en opener vegetatiestructuur. Dit maakt het grasland beter toegankelijk voor Gruttokuikens om in te foerageren. Door de vertraagde groei wordt het ook later gemaaid en heerst er dus langer rust voor legsels en kuikens. Door de vertraagde groei en uit productieoogpunt minder gunstige botanische samenstelling is de gebruikswaarde minder (zie ook hoofdstuk 5),
- het maakt pullen beter mogelijk een sloot uit te komen bij het oversteken. Nu verdrinken er nog wel eens kuikens, omdat ze vanwege een te steile oever niet uit de sloot kunnen komen.

Ook in modern, gangbaar boerenland zijn lokaal mogelijkheden voor verhoging van het waterpeil zonder dat er al te veel negatieve effecten op de productie vanuit gaat.

- door *tijdelijke* verhoging, bijvoorbeeld in de kuikenperiode, waardoor de kuikens beter uit de sloot kunnen kruipen. Dan kan het ook de oppervlakkige uitdroging iets vertragen, waardoor de bodemfauna (regenwormen, emelten) langer bereikbaar blijft voor de volwassen weidevogels. Bij onderbemaling is peilverhoging makkelijk te doen. In grotere gebieden met eenzeld polderpeil moeten lokaal voorzieningen worden aangebracht, zoals pendammen, waarachter regenwater kan worden vastgehouden of oppervlaktewater kan worden opgepompt,
- in laagtes, waar met een lokaal effect het slootpeil kan worden opgezet. Door op zo'n plaats een sloot af te dammen of van een stuw te voorzien, kan een beperkte oppervlakte met een hoger peil worden gerealiseerd,
- in een groep van percelen binnen een ringsloot, die met behulp van stuwen of dammen en actieve peilregeling op een hoger peil is te houden (zie kader),

Hoog water

Op de proefboerderij Nij Bosma Zathe bij Leeuwarden van de Animal Sciences Group van de WUR loopt een proef met een blok van ca. 10 ha grasland op een hoog slootpeil. Het bedrijf herbergt een rijke weidevogelstand van onder andere 25 Gruttobroedparen per 100 ha. In plaats van de gebruikelijke 80-100 cm beneden maaiveld staat het water in het hoogwaterblok op 40 cm beneden maaiveld. Het slootpeil wordt afzonderlijk van het polderpeil geregeld met behulp van een tjasker, een historische poldermolen, die wordt beheerd door een historische molenstichting. In de proef wordt de ontwikkeling van de botanische samenstelling en de landbouwkundige gebruikswaarde gevolgd en helaas niet het gebruik door de weidevogels.

Colofon

Mede mogelijk gemaakt met een financiële bijdrage van:



provinsje fryslân
provincie fryslân 

